

die de gewelddadige standpunten van is duidelijk weerlegt, slechts beperkt ruimte zal zijn voor die gematigdheid.¹⁵

Daar het geweld in naam van de islam zo vaak door de Koran wordt gerechtvaardigd, moeten moslims worden aangespoord tot kritisch nadenken over hun allerheiligste tekst. Dit proces begint noodzakelijkerwijs bij de erkenning van zowel het gegeven dat hij door mensen is samengesteld als bij de erkenning van zijn talrijke interne inconsequenties.

DE KORAN ALS TEKST

Moslims voelen er over het algemeen weinig voor om de Koran aan hetzelfde kritische wetenschappelijke, archeologische en tekstuele onderzoek te onderwerpen als de Bijbel.¹⁶ Toch heeft respect voor religieuze overtuigingen niet te betekenen dat we ons kritisch vermogen opschorten waar het de Koran betreft, zoals dat evenmin het geval is bij het Oude en Nieuwe Testament.

Er is erg weinig met zekerheid bekend over de vroege samenstelling van de Koran en er is tot voor kort weinig tijd aan besteed. Westerse geleerden die de Koran objectief hebben bestudeerd, hebben het traditionele islamitische verhaal in twijfel getrokken.¹⁷ Een van de geleerden die een kritische houding aannamen tegenover de vroeg-islamitische geschiedenis, was John Wansbrough. Hij publiceerde in de jaren zeventig van de vorige eeuw twee boeken waarin hij het traditionele verhaal betwistte en stelde dat de islam oorspronkelijk een joods-christelijke sekte was.¹⁸

Volgens Fred Donner, hoogleraar Nabije-Oostenstudies aan de universiteit van Chicago, was de Koran oorspronkelijk een mondeling doorgegeven tekst en is de geschiedenis ervan in de jaren na de dood van Mohammed 'niet duidelijk'. Uit talrijke bewaard gebleven oude manuscripten kan worden afgeleid dat

de voordracht van de vroege Korantekst 'verre van eenvormig' was. Het zou kunnen dat een vroege verzameling van de verzen is samengesteld tijdens het bewind van kalief Abu Bakr en vervolgens door kalief Omar is onderhouden, maar 'het is niet duidelijk [...] of deze geschreven verzameling wel of niet volledig was noch of ze enige officiële status had'.¹⁹ Er schijnt ook een officiële tekst te zijn samengesteld tijdens het bewind van kalief Osman (644-656), die bevel gaf om concurrerende versies van de Koran te vernietigen.²⁰ Abdallah ibn-Masud uit de stad Kufa was een metgezel van Mohammed en weigerde aan Osman's bevel gehoor te geven. De islamitische traditie zelf bevat ook bewijzen dat de Koran zoals we die nu kennen afwijkt van de oorspronkelijke tekst. De vrome kalief Omar waarschuwde moslims dat ze niet moesten zeggen dat ze de hele Koran kenden, omdat 'een groot deel ervan was verdwenen'.²¹

Westerse onderzoekers hebben verscheidene theorieën aangevoerd over de samenstelling van de Koran. Günter Lüling denkt dat hier sprake is van een combinatie van christelijke teksten die een nieuwe islamitische betekenis hebben gekregen en 'oorspronkelijke islamitische passages die aan de christelijke zijn toegevoegd'. Voor Lüling is de Koran een samengesteld werk dat door mensenhanden en menselijke bewerkers zijn vorm heeft gekregen. Gerd Puin bestudeerde oude manuscripten die in Jemen zijn gevonden, en kwam op grond daarvan tot de conclusie dat de Koran 'een cocktail van teksten' is waarvan sommige mogelijk al van voor Mohammeds tijd stammen.²² Christoph Luxenberg (het pseudoniem van een geleerde) stelt op basis van een linguïstische analyse dat er een tijdspanne van anderhalve eeuw ligt tussen de eerste publicatie van de Koran en het laatste bewerkingsproces dat hem zijn traditionele vorm heeft gegeven.²³ Fred Donner oppert nog een andere mogelijkheid: misschien is hij samengesteld uit verschillende religieuze teksten uit uiteenlopende gemeenschap-

pen in Arabië. Er zijn in elk geval aanzienlijke variaties in spelling in verschillende versies van de Koran.²⁴

Wat heeft mensen ertoe gedreven om een document als de Koran samen te stellen? Malise Ruthven komt met de 'revisio-nistische theorie'

dat de religieuze instituten [van de islam] ten minste tweehonderd jaar na Mohammeds tijd zijn opgekomen om, als het ware, de Arabische veroveringen ideologisch te versterken. [Deze theorie] zou betekenen dat de Arabieren, die bang waren door de verder ontwikkelde religies en culturen van de volken die ze hadden veroverd te worden opgeslorpt, *koortsachtig naar een religie zochten die hen zou helpen om hun identiteit te bewaren*. Zodoende keken ze terug naar de figuur van de Arabische Profeet en schreven ze aan hem de herbevestiging toe van een oude mozaïsche wet voor de Arabieren.²⁵

Ruthven merkt op dat de revisionistische theorie, als zij waar is, zou kunnen verklaren waarom de *kibla's* van bepaalde vroege moskeeën in Irak naar Jeruzalem zijn gericht in plaats van naar Mekka.²⁶ Ook ander indirect bewijs steunt deze theorie over een later auteurschap. Tarek Fatah, de stichter van het Muslim Canadian Congress, heeft betoogd dat een verhaal over Mohammed waarin een joodse stam zich in de stad Medina overgaf aan het islamitisch leger en de Profeet eigenhandig tussen de zeshonderd en achthonderd krijgsgevangenen ont-hoofdde, in feite een creatie zou kunnen zijn van latere islami-tische heersers, tweehonderd jaar nadat het gebeurde zou zijn voorgevallen (627 n.C.) (Dit verhaal staat niet in de Koran, maar toont wel aan hoe makkelijk het leven van de Profeet kan zijn opgesmukt met latere gebeurtenissen.)

Gezien alle bewijzen valt het op z'n minst moeilijk te ontken-

nen dat er sprake is geweest van menselijke invloed bij de sa-menstelling van wat nu bekendstaat als de Koran. Desondanks hebben islamitische denkers zoals wijlen de Pakistaan Abul Ala Maududi zonder enige aarzeling verklaard dat de Koran 'precies zo is opgetekend als hij aan de Profeet is geopenbaard; er is geen woord - nee, nog geen punt - aan veranderd'.²⁷ En dit is nog steeds de heersende islamitische doctrine.

Alle geschriften bevatten tegenstrijdigheden en de Koran vormt daarop geen uitzondering. De islam is echter de enige religie die een doctrine heeft verspreid om de tegenstrijdighe-den in de Koran met elkaar in overeenstemming te brengen om zodoende het geloof te consolideren dat hij een directe openba-ring van God is. Zoals Raymond Ibrahim opmerkt:

Iedere zorgvuldige lezer zal zich bewust zijn van de vele tegenstrijdige verzen in de Koran, vooral getuige de wijze waarop vreedzame en tolerante verzen bijna zij aan zij lig-gen met gewelddadige en intolerante verzen. De oelama's braken zich er in eerste instantie het hoofd over welke ver-zen ze moesten classificeren voor het wereldbeeld van de sharia: het vers dat stelt dat er geen dwang is in de religie (2:256) of de verzen die gelovigen bevelen net zo lang tegen niet-moslims te strijden tot zij zich bekeren tot de islam, of zich op z'n minst eraan onderwerpen (8:39, 9:5, 9:29).²⁸

Om deze tegenstrijdigheden te verklaren hebben islamitische geleerden een 'afschaffingsleer' (*an-Nasikh wa'l Mansukh*) ont-wikkeld, waarin Allah nieuwe openbaringen verkondigt die de oude vervangen.

Neem nu, bijvoorbeeld, de gedetailleerde bevelen met be-trekking tot oorlog en vrede. De opeenvolgende openbaringen volgen een duidelijke lijn in de loop van het boek: ze beginnen bij de vroege 'Mekka'-delen met aansporingen tot passiviteit

tegenover agressie, daarna geven ze toestemming om terug te vechten tegen aanvallers, vervolgens doen ze een dringende oproep aan moslims om aanvallers te bestrijden, en ten slotte wordt moslims bevolen om tegen alle niet-moslims te vechten, of dat nu wel of niet aanvallers zijn. Hoe is dit patroon van gestaag toenemende agressiviteit te verklaren? Zeer waarschijnlijk vanuit de groeiende macht en kracht van de vroege islamitische gemeenschap. Desondanks blijven orthodoxe islamitische geleerden volhouden dat deze veranderingen niets te maken hebben met toevallige omstandigheden.

Zo voerde de in 1020 overleden Ibn-Salama aan dat hoofdstuk 9 vers 5, bekend als *ajjat as-sayf*, of het zwaardvers, zo'n honderdvierentwintig van de vreedzamere Mekka-verzen afschaftte.²⁹ Dit geldt ook voor de verzen inzake gedwongen bekering. Zoals Ibrahim verklaart: 'Allah heeft de Profeet vermoedelijk verteld dat "er geen dwang is in de religie" (2:256), maar toen de boodschapper eenmaal sterk genoeg was, verkondigde Allah nieuwe openbaringen die opriepen tot een totale oorlog/jihad tot de islam oppermachtig zou zijn (8:39; 9:5; 9:29 enzovoort).'³⁰

De heersende islamitische rechtsleer blijft eraan vasthouden dat de zwaardverzen (9:5 en tevens 9:29) de verzen die oproepen tot 'tolerantie, medeleven en vrede' hebben 'afgeschaft, buiten werking gesteld en vervangen'.³¹ Diezelfde doctrine wordt ook toegepast op klaarblijkelijke tekortkomingen of tegenstrijdigheden in het gedrag van Mohammed. Zo heeft bijvoorbeeld de suggestie dat Mohammed ervoor koos om een verdrag met de Koeraijs te verbreken in plaats van dat hij zich liet provoceren door hun oneerbare gedrag, geleid tot bedreigingen en geweld tegen westerse geleerden en journalisten. In alle gevallen is het doel om de Koran boven kritiek en blaam te verheffen. Hoe kan iemand immers Gods woord tegenspreken?

Natuurlijk is de Koran niet de enige islamitische tekst. Daarnaast is er nog de Hadith, waarin de uitspraken, gebruiken,

leerstellingen en persoonlijke voorbeelden van Mohammed zijn opgetekend die moslims moeten volgen, evenals geordende commentaren op zijn leven. Deze teksten zouden zijn geschreven of gedicteerd door mensen die hem kenden, onder wie zijn oorspronkelijke metgezellen en zijn vrouwen. We hebben ook alle reden om meer te willen weten over de herkomst van deze teksten en hun samenstelling door mensen. De belangrijkste vragen die zijn gesteld hebben echter betrekking op de islam, zoals onder andere:

Wat heeft de Koran overgenomen (of gekopieerd) van oudere joodse en christelijke heilige teksten?

Welke bijdrage heeft Mohammed geleverd aan de tekst die we nu kennen als de Koran?

Welke andere personen (of groepen) hebben de Koran samengesteld?

Wat is er na de dood van Mohammed nog aan de conceptversie van de Koran toegevoegd?

Wat is er in de oorspronkelijke Koran bewerkt of geherformuleerd?

De antwoorden op sommige van deze vragen zullen we misschien nooit krijgen, maar het is onze plicht ze te stellen, en de levens en vrijheid te beschermen van degenen die ermee worstelen, of dat nu wel of niet moslims zijn.

Hoogleraar Angelika Neuwirth van de Freie Universität in Berlijn gaat voorop in pogingen om moderne methodes te gebruiken bij de bestudering van de Koran. Het onderzoeksprogramma dat zij leidt, Corpus Coranicum, is gevestigd in de Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften en het zal waarschijnlijk nog tientallen jaren duren voor het is voltooid.³² Het analyseren van de Koran is echter iets heel anders dan het bestuderen van de heilige teksten van het judaïsme of

het christendom. Toen twee Duitse onderzoekers in Jemen waren om foto's te nemen van oude Koranmanuscripten, werden hun foto's door de autoriteiten in beslag genomen. Hoewel diplomaten uiteindelijk de vrijgave van het grootste deel van de foto's wisten te bewerkstelligen, lokte het voorval de gebruikelijke reacties uit. In een ingezonden brief in de *Yemen Times* stond: 'Zorg er alstublieft voor dat deze geleerden geen toegang meer krijgen tot onze documenten. Allah, bescherm ons tegen onze vijanden.'³³

De Koran is in het Arabisch geschreven, en voor veel moslims is dat nog steeds de goddelijke taal. Tot op de dag van vandaag worden er hevige discussies gevoerd over de vraag of hij in andere talen mag worden vertaald. Dat komt deels doordat de Koran, anders dan de Bijbel, uit het hoofd moet worden geleerd. 'De gelovige moslim leest de Koran niet, maar draagt hem voor,' aldus de islamoloog Michael Cook. 'Alle zevenenzeventigduizend woorden, ongeveer tweënzestighonderd verzen, van de Koran moeten van buiten worden geleerd, waardoor er, zoals Cook het noemt, 'een zekere Schriftuurlijke verzadiging in het dagelijks leven optreedt die de meeste bewoners van de westerse wereld zich nauwelijks kunnen voorstellen.'³⁴ Zo nam in het Cairo van begin negentiende eeuw de voordracht van de Koran tijdens feesten en bijeenkomsten van de middenklasse en de upper class vaak een belangrijke plaats in; meestal werd dit gedaan door drie of vier ervaren voordragers en het kon wel negen uur duren. Gasten konden komen en gaan, maar de voordracht van de verzen ging door.

Dit benadrukt nog een belangrijk verschil met andere monotheïstische geschriften. Hoewel de Koran refereert aan enkele verhalen die zowel in de Thora als in de Bijbel voorkomen, is het onmiskenbaar geen verhalende tekst; er is geen verbindend metaverhaal. De Koran is niet ontworpen om als literatuur te worden gelezen noch kunnen taferelen uit de Koran worden af-

gebeeld zoals taferelen uit de Bijbel zijn afgebeeld in kunstwerken als de Sixtijnse Kapel van Michelangelo of *Het laatste avondmaal* van Leonardo da Vinci. Er zijn geen meerdere vertellers zoals in de Bijbel; in de hele Koran is daarentegen maar één stem te horen, die hoofdzakelijk door de voordrager wordt doorgegeven.

Het is moeilijk om een niet-moslim duidelijk te maken hoe de voordracht van de Koran de tekst in de samenleving verankert. Halverwege de twintigste eeuw was het, bijvoorbeeld, heel normaal dat gewone Egyptenaren terwijl ze van tramhalte naar tramhalte reden hun lippen bewogen, omdat ze in stilte de tekst van het geschrift voor zich uit mompelden.³⁵ Ik kan me nog goed herinneren dat, wanneer iemand in mijn familie ziek of stervende was – zoals mijn tante toen ze borstkanker had –, de Koran aan de rand van het bed werd gereciteerd in het geloof dat zijn woorden alleen al de patiënt zouden kunnen genezen. Analogieën met christelijke gebeden zijn misleidend, omdat de voordrager van de Koran Gods woorden uit, niet God vraagt om tussenbeide te komen.

ZET DE KORAN AAN TOT GEWELD?

Als de Koran alleen zou worden gebruikt om zieken te genezen, dan zou er veel minder behoefte zijn aan een hervorming van de islam. Helaas wordt hij, zoals we hebben gezien, tegenwoordig ook heel vaak aangehaald om geweld daden te rechtvaardigen, waaronder de totale oorlog tegen ongelovigen.

David Cook, hoogleraar religieuze studies aan Rice University, heeft het begrip jihad nauwkeurig bestudeerd en merkt op dat in de Koran 'de wortel (de herkomst) van het woord jihad vrij vaak voorkomt met betrekking tot vechten (bijv. 2:218, 3:143, 8:72, 74-75, 9:16, 20, 41, 86, 61:11) of strijders (moedjehedien, 4:95, 47:31)'.³⁶ De meeste verzen van de Koran, zo bena-